

СИСТЕМНО-ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ

Закладена в сучасних державних документах (Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI ст., Законі "Про освіту", "Про дошкільну освіту", Базовому компоненті дошкільної освіти) методологія освіти надає пріоритетності соціально розвиненій особистості, її життєвому самовизначенню, самореалізації, життєтворчості і, відповідно, апелює до сучасної особистісно зорієнтованої парадигми освіти. Потреби суспільства у самостійній, творчій, ініціативній особистості визначають нові параметри перебуту соціалізації, висувають підвищені вимоги до її суб'єкта щодо формування нових моделей соціальної поведінки, конструювання персональної системи цінностей, унаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду звичних настанов у соціалізації дітей і молоді.

Мета статті – означити методологічні концепти соціалізації дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах та докладно розглянути системно-цілісний методологічний підхід.

Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві розглядається як процес становлення дитячої особистості в її взаємодії з соціальним світом, на основі порівнявального входження дитини в систему соціальних зв'язків, освоєння соціокультурного досвіду через її суб'єктивне пізнання суспільного довкілля та конструювання образу соціального світу.

Наголосимо, що конструювання концепції соціалізації особистості в дошкільному дитинстві є неможливим без вивчення її методологічної основи.

Педагогічна наука змінила методологічні орієнтири і відповідно актуалізувала проблему вибору нових наукових засад, на яких вибудовуються поняття, принципи та методи педагогічного дослідження. Свідченням цього, на думку І. Зверєвої, є розробка методологічних засад соціальної педагогіки, обґрунтування нових парадигм соціалізації особистості, формування понятійно-термінологічного апарату цієї науки, розвиток і розробка інноваційних технологій соціально-педагогічної діяльності [2, с. 87].

Передусім зауважимо, що дефініція "концепт" тлумачиться у словникових джерелах як "формулювання, загальна думка, поняття" [5, с. 252]. Відтак, було означено такі методологічні концепти соціалізації дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах: системно-цілісний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, компетентнісний методологічні підходи; сучасні теорії соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, М. Галагузова, Н. Голованова, Т. Дмитренко, І. Зверєва, А. Капська, А. Рижанова, Л. Міщик, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко), наукові концептуальні підходи до організації суспільної дошкільної освіти (Л. Артемова, І. Бех, А. Бугуш, А. Бурова, Н. Гавриш, О. Долінна, О. Кононко, В. Кузь, С. Кузьменко, Н. Лисенко, Н. Луцан, Т. Поніманська, К. Крутий), принципи проєктування соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості, педагогічні умови; чинні державні вимоги до рівня освіченості та вихованості дитини дошкільного віку.

Розглянемо більш докладно окреслений системно-цілісний підхід.

Поняття "підхід" тлумачиться Е. Степановим і Л. Лузіною як "орієнтація педагога або керівника освітнього закладу при здійсненні своїх дій, яка спонукає до використання певної сукупності взаємозв'язаних понять, ідей, способів педагогічної діяльності" [6, с. 83]. Системно-цілісний підхід, який передбачає комплексне вивчення найістотніших закономірностей розвитку явища як єдиного цілого, за визначенням С. Гончаренка, застосовують для розробки складних комплексних довготривалих програм з розв'язання найважливіших освітньо-виховних проблем, оскільки вибір у процесі прийняття рішень треба робити в умовах невизначеності [1, с. 305].

Використання системного підходу в дослідженні передбачає розгляд спеціальних понять і методів, врахування певних принципів, які становлять його термінологічну складову.

Система як головне поняття цього підходу традиційно трактується як сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язках між собою та утворюють певну цілісність, єдність. Тлумачний словник української мови подає низку трактувань поняття "система": структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціональних частин; порядок, зумовлений правильним розміщенням частин у певному зв'язку; форма організації, устрою чого-небудь; сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаним загальним принципом, призначенням [4, с. 430].

Оскільки одним з різновидів численного класу соціальних систем є виховна система, проєктуванням якої займаються педагоги освітніх закладів, то слід розглянути і її трактування. Нам імпонує визначення виховної системи, подане Е. Степановим і Л. Лузіною: "Виховна система – це упорядкована множина взаємопов'язаних компонентів, взаємодія яких сприяє реалізації в освітньому закладі функцій сприяння розвитку особистості дитини" [6, с. 88].

Науковці (С. Гіль, С. Осінцева, І. Осадчий, Е. Юдін) виокремлюють такі найважливіші характеристики системи як інтегрального утворення: наявність мети функціонування системи; ієрархічність, багаторівневість побудови, за якої кожен елемент системи, водночас має можливість також розглядатися як система, відтак, сама система є компонентом іншої системи більш високого рівня; специфічність змісту кожної підсистеми, який обумовлений конкретними спеціальними завданнями; наявність прямих та зворотних зв'язків між її підсистемами за допомогою яких здійснюється взаємобмін інформацією в межах усієї системи; зумовленість функціонування системи дією її окремих елементів та структурою; доцільність взаємодії системи з середовищем, в якому вона функціонує і проявляє свою цілісність [7].

Специфіка системно-цілісного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта та механізмів, які її забезпечують, на виявлення розмаїття типів зв'язку складноорганізованого об'єкта та зведення їх в єдину теоретичну картину. У контексті сказаного стає важливою позиція І. Зязюна про те, що "освіта може розглядатися як соціальна система, що функціонує і розвивається за власними законами, які володіють низкою ознак, серед яких виокремлюється цілеспрямованість, цілісність, структурність, взаємодія з середовищем та іншими системами. Водночас освіта – педагогічна система, оскільки в центрі її – Людина, множина людей; спосіб функціонування – педагогічна діяльність. Система володіє педагогічним потенціалом, що дозволяє досягти результатів освіти і виховання, реально можливих у конкретних соціальних умовах; вона здатна розвиватися, є багатовимірною, багатозначною, відкритою в часі і просторі" [3, с. 18].

Необхідність проєкції системного підходу в педагогічний процес дошкільного закладу як відкритої системи зумовнюється такими аспектами:

- соціальне становлення особистості дитини повинне відбуватися під впливом глибоко продуманого, цілеспрямованого педагогічного процесу, в якому всі його компоненти (єдність мети, принципів, змісту, методів і форм виховання і самовиховання, діяльнісної взаємодії, результату) максимально взаємопов'язані;
- ефективність педагогічно вираженої соціалізації дітей залежить від поєднання зусиль агентів та інституцій соціалізації;
- педагогічний процес дошкільного закладу як відкритої системи дає можливість спеціально змоделювати умови для проявів суб'єктності та становлення дітей на позицію суб'єкта соціалізації;
- розробка соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості через залучення педагогічним колективом суспільного довкілля у педагогічний процес забезпечує відкритість освітнього закладу та розширює діапазон соціалізаційного впливу на особистість;
- системний підхід сприяє оптимальному використанню у виховній діяльності соціально-економічних, морально-психологічних та гігієнічних ресурсів педагогічного процесу закладу та соціуму.

У дослідженні соціалізації особистості в дошкільному дитинстві з оперттям на системно-цілісний підхід вважаємо за необхідне дотримання таких вимог: визначення соціальної потреби суспільства в забезпеченні соціалізаційного процесу індивіда, завдяки якому він стає особистістю, засвоєно вироблені в суспільстві соціальні функції та ролі, прийняті в культурі людства соціальні норми та правила поведінки, формує уміння будувати соціальні стосунки з людьми, активну, самостійну і відповідальну поведінку в соціумі, що стало предметом наукового дослідження; проєктування соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості в дошкільному дитинстві; моделювання процесу соціалізації дітей, що дозволяє адекватно і цілісно відобразити в структурі моделі сутність, компоненти, етапи процесу соціалізації дітей у дошкільних закладах.

Нам видається особливо важливим положення про те, що педагогічні об'єкти можуть містити самостійні елементи, які також є самостійними системами або підсистемами у структурі більшої системи. Також у межах системно-цілісного підходу важливим є те, що об'єктом дослідження водночас є діти, батьки, педагоги тощо. Для теоретичного обґрунтування педагогічної системи дошкільного навчального закладу як відкритого соціо-психолого-педагогічного утворення необхідно виокремити доцільну сукупність складових, що її становлять. Дошкільний заклад як педагогічна система – це відкрите соціо-психолого-педагогічне утворення, яке становить сукупність системотвірних факторів, структурних і функціональних компонентів, організаційно-педагогічних умов функціонування закладу.

Розкриємо їх.

Системотвірні фактори закладу презентовані концепцією соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, програмою розвитку дошкільного закладу, експериментальною програмою соціального розвитку дітей дошкільного віку "Дошколярик у суспільному довкіллі", проєктуванням соціально-педагогічного супроводу соціалізації дошкільника, які сукупно визначають провідні цілі, завдання і результати діяльності закладу.

Структурні компоненти закладу як педагогічної системи презентовані підсистемами її проєктування та управління, їх складовими – вихователі, батьки, діти, а також діяльністю суб'єктів усіх рівнів управління (головний спеціаліст, завідувач, методист) при реалізації програмового змісту дошкільної освіти у

дошкільному навчальному закладі.

Функціональні компоненти презентовані управлінськими функціями: аналітико-діагностичною, мотиваційно-стимулюючою, педагогічно-просвітницькою, планово-прогностичною, організаційно-виконавською, контрольно-оцінною, корекційно-регуляційною для формування спільної діяльності у системі "педагоги-батьки-діти" і відповідних підсистемах – "педагоги-батьки", "батьки-діти", "педагоги-діти". Відкритість дошкільного закладу подано на основі просторів її розвитку у вигляді схеми (див. рис. 1).

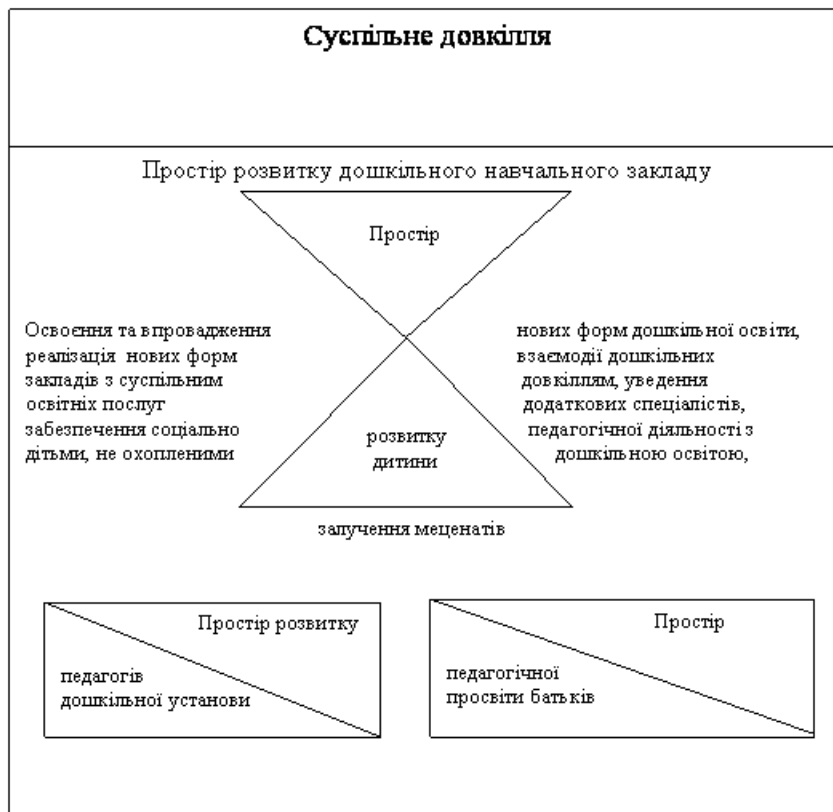

Рис. 1. Відкритість дошкільного закладу як педагогічної системи

Опишемо окреслену схему.

Простір розвитку дошкільної установи як складова педагогічної системи дошкільного закладу потребує освоєння та впровадження нових форм дошкільної освіти, реалізацію нових форм взаємодії дошкільного закладу з суспільним довкіллям, уведення освітніх послуг додатково залученими спеціалістами, забезпечення соціально-педагогічної роботи з дітьми, не охопленими системою дошкільної освіти, залучення меценатів.

Простір розвитку педагогів як складова педагогічної системи вміщує підсистему мотивації та атестації педагогічних кадрів, їхню педагогічну майстерність і професійну компетентність, співробітництво, співтворчість, соціально-психологічний клімат в колективі, згуртованість педагогічної спільноти.

Простір соціального становлення дитини як складова педагогічної системи дошкільного закладу вміщує освітній простір дошкільного закладу, предметно-розвивальне середовище групи, інтеграцію діяльності спеціалістів (психолога, соціального педагога, музичного керівника, лікаря, педагогів додаткової освіти), додатковий простір освітніх послуг, соціальну ситуацію розвитку дитини, медико-психологічну допомогу, соціально-педагогічний супровід соціалізації, дитячу субкультуру, товариство дітей різного віку

Простір педагогічної просвіти батьків як складова педагогічної системи дошкільного закладу передбачає залучення батьків у педагогічний процес дошкільного закладу: ступінь інтеграції, наступність, перспективність та єдність вимог дошкільного закладу і сім'ї щодо формування особистості дитини, особливості батьківської позиції, статусу сім'ї, соціалізаційні функції сім'ї, взаємини в сім'ї, батьківське товариство.

Оскільки дошкільна установа соціальна за своїм призначенням, і дитина соціалізується в умовах активізації взаємозв'язків дошкільного закладу з іншими соціальними інституціями (із сім'єю, з її найближчим оточенням, зв'язками зі школами, закладами соціальної інфраструктури, органами місцевого самоврядування, членами громади тощо), то пріоритети в питаннях виховання та соціалізації дитини переходять у площину соціально-педагогічної взаємодії закладу освіти з суспільним довкіллям, яке також розглядається як система більш високого порядку. Відтак, очевидна доцільність та необхідність взаємодії системи дошкільного закладу з соціальним середовищем, в якому він функціонує і у зв'язках з яким проявляє свою цілісність та відкритість.

Кожна із цих підсистем займає своє місце в загальній структурі системи, створюючи єдиний соціальний простір, для якого характерні відкритість, динамічність, цілеспрямованість, багатфункціональність, спрямованість на реалізацію педагогічно виваженої соціалізації дітей. Педагогізація цього простору і повинна бути покладена в основу соціалізації дітей, відкриваючи широке поле діяльності вихователям, соціальним педагогам та іншим спеціалістам взаємодоповнюючих професій.

Підсумовуючи вищезначене зазначимо, що саме методологічна специфіка системно-цілісного концепту соціалізації особистості у дошкільному дитинстві визначає сутність його орієнтації на встановлення таких особливостей виховної взаємодії з дитиною. Перша особливість – це створення виховної системи дошкільного навчального закладу, яка дає можливість спрямовувати, систематизувати та корегувати вплив соціалізуючих чинників та просторів розвитку дошкільного закладу з метою педагогічно виваженої соціалізації дітей.

Другу особливість становить виховний простір групи, яка створює умови для партнерської взаємодії в системі "педагоги-батьки-діти" і відповідних підсистемах – "педагоги-батьки", "батьки-діти", "педагоги-діти", що є основним механізмом соціалізації особистості на етапі дошкільного дитинства.

Третю особливість становить проектування соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості, який забезпечує процес особистісної взаємодії між тим, хто супроводжує і тим, хто цього потребує, і спрямований на актуалізацію соціального потенціалу дитини для її успішної соціалізації-індивідуалізації. Особливо важливі тут два аспекти: по-перше, продуктивна взаємодія усіх соціальних інститутів, в орбіту діяльності яких попадає кожна дитина. Це вимагає спеціальної професійної і організаційної допомоги, спрямованої на взаєморозуміння і продуктивну взаємодію представників різних спеціальностей, що беруть участь у процесі соціалізації. По-друге, перетворення дитини з об'єкта педагогічної роботи у її суб'єкт, що вимагає приділити увагу дитині як активному суб'єкту діяльності, що і становить перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
2. Зверева І.Д. Сучасні парадигми соціальної педагогіки // Вища освіта України. Тематичний вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" / І.Д. Зверева. – Т.1. – Рівне: РДГУ, 2007. – С. 87-95.
3. Язюк І. А. Філософія виховання як очікування відповідальної дії // Вища освіта України. Темат. вип. "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія,

техології" / І.А. Зязюн. – Т.1. – Рівне: РДГУ, 2007. – С. 14-20.

4.Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2006. – 540 с.

5.Педагогика: Большая современная энциклопедия / [Сост. Е.С. Рапацевич]. – Мн.: Современ. слово", 2005. – 720 с.

6.Степанов Е.Н. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания / Е.Н. Степанов, Л.М. Лузина. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 160 с.

7.Юдин Е.Г. Системный подход и принцип деятельности / Е.Г. Юдин. – М.: Наука, 1997. – 391 с.

Подано до редакції 15.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті подано аналіз проблеми щодо системно-цілісного підходу до соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. Автор обґрунтовує педагогічну систему дошкільного навчального закладу як відкритої соціо-психолого-педагогічної освіти, окреслює особливості виховної взаємодії з дитиною.

И.П. Рогальская

СИСТЕМНО-ЦЕЛОСТНЫЙ ПОДХОД К СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ДОШКОЛЬНОМ ДЕТСТВЕ

РЕЗЮМЕ

В статье представлены анализ проблемы относительно системно-целостного подхода к социализации личности в дошкольном детстве. Автор обосновывается педагогическую систему дошкольного учебного заведения как открытого социо-психолого-педагогического образования, очерчивает особенности воспитательного взаимодействия с ребенком.

I.P. Rogalska

THE SYSTEMIC INTEGRAL APPROACH TO SOCIALIZATION OF PERSONALITY IN CHILDHOOD

SUMMARY

The article analyzes the systemic integral approach to socialization of personality in childhood. The author substantiates the pedagogical system of a preschool educational establishment as an open social, psychological and pedagogical unit; describes peculiarities of educational interaction with a child.
